

F. NIETZSCHE'S IDĖJŲ PARADOKSALUMAS

2004 m. balandžio 29 d. Kultūros, filosofijos ir meno institute įvyko eilinė Instituto komparatyvistinių kultūros studijų skyriaus ir Vilniaus dailės akademijos Filosofijos katedros organizuota ciklo „Didieji mąstytojai“ respublikinė mokslinė konferencija „Nietzsche's aktualumas: teorinės interpretacijos“. Šie metai yra jubiliejiniai – F. Nietzsche's 160-osios gimimo metinės. Ta proga ir buvo surengta konferencija. Jos organizacinio komiteto pirmininkas – prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas; nariai – akad. Algis Gaižutis, prof. Arūnas Sverdiolas, prof. Arvydas Šliogeris, prof. Bronius Kuzmickas, prof. Alvydas Jokubaitis, dr. Algis Uždavynys, dr. Audrius Beinorius, dr. Valdas Jaskūnas, dr. Loreta Poškaitė, dr. Vytautas Radžvilas, dr. Vytautas Rubavičius, dr. Tomas Sodeika ir dr. Aivaras Stepukonis. Pagrindinės problemos, kurios buvo nagrinėjamos konferencijoje: F. Nietzsche ir klasikinė Vakarų filosofijos tradicija; gyvenimo apologija ir *valios galiai* koncepcija; „neklasikiniai“ mąstymo principai F. Nietzsche's filosofijoje; F. Nietzsche ir Rytų mąstymo tradicijos; filosofo idealas ir F. Nietzsche's filosofijos savitumas; nihilizmas ir egzistenciniai motyvai; kultūrologiniai, religiniai ir etiniai F. Nietzsche's filosofijos aspektai; psichologiniai ir psichopatiniai F. Nietzsche's filosofijos aspektai; F. Nietzsche ir postmodernus mąstymas.

Friedrichas Nietzsche (1844–1900) – savitas vokiečių mąstytojas, kurio filosofija iki šiol sulaukia ypatingo įvairių šalių mokslininkų dėmesio ir aukštų vertinimų. Jo raštų kalba yra

unikali, stilius aistringas ir stebėtinai paveikus. Filosofas sugebėjo atspėti slapčiausias žmogaus būties gelmes, tokius dalykus, kurie pasirodė itin aktualūs ateities žmonėms. Jo gyvenimo filosofija laužo klasikinės filosofijos kanonus, o mąstymas itin problemiškas. Tai naujas, neklasikinis mąstymas, kuriantis vidinę savo paties „logiką“. Neatsitiktinai Nietzsche lieka vienu populiariausių filosofų, kurio paradoksaliai idėjos nuolat tampa daugelio tyrėjų svarstymų bei aršių diskusijų objektu.

Konferencijoje pranešimus skaitė: dr. Naglis Kardelis (*F. Nietzsche ir Graikija: santykio ambivalentiškumas*), dr. Stasys Juknevičius (*F. Nietzsche's gyvenimas ir kūryba analitinės psichologijos šviesoje*), prof. Antanas Andrijauskas (*F. Nietzsche's mąstymo ir filosofinės saviraiškos stiliaus ypatumai*), dr. Tomas Kačerauskas (*F. Nietzsche's ir M. Heideggerio poetinis mąstymas*), dr. Tomas Sodeika (*F. Nietzsche's nesavalaikiškumas*), dr. Leonarda Jekentaitė (*F. Nietzsche's pastabų apie žydiškumą pamokos*), dr. Stasys Mostaukis (*F. Nietzsche apie neigimą*), dr. Gražina Pranckietytė (*F. Nietzsche's klausimas: „Ko vertas gyvenimas?“*), dr. Vytautas Radžvilas (*F. Nietzsche: filosofinės savimonės paradoksas*), Agnieška Juzefovič (*F. Nietzsche ir Rytų mąstymas: šiuolaikinės interpretacijos*), Elina Naujokaitienė (*Gabriele D'Annunzio, B. Sruogos ir F. Nietzsche's antžmogis: antinihilizmo poetika*).

Šioje konferencijoje savo pranešimą *Sukilusio žmogaus mitas* turėjo skaityti ir prof. Vytautas Kubilius. Deja, profesorius netikėtai ir tragiš-

kai žuvo. Todėl konferencijos pradžioje iškilminga tylos minute buvo pagerbtas šio mokslininko atminimas. Jo parengtą pranešimą perskaitė Vilniaus dailės akademijos studentė Inga Jurasova. Jis buvo pradėtas Augusto Strindbergo žodžiais, pasakytais Nietzsche'į apie jo veikalą *Štai taip Zarastustra kalbėjo*: „Gerbiamas pone, jūs dovanojote žmonijai pačią giliausią knygą“. Anot Kubiliaus, šio filosofo veikalai tapo naujos modernizmo epochos kelrodžiu. Čia dvasinės atramos ir estetiškos argumentacijos ieškojo ir daugelis naujų meno srovių – nuo impresionizmo iki siurrealizmo. Nietzsche savo dionisiškais ditirambais ir nevirties himnais sukuria sukilusio žmogaus tipą. Anot profesoriaus, Nietzsche's veikaluose nuolat skamba jo įsakmus balsas, raginimas Europos menininkams išbristi iš pozityvistinio determinizmo sekulumo. Filosofas iškėlė žmogaus vidinio prieštaravimo savivoką *vienas Taip, vienas Ne* kaip modernaus mąstymo ir kalbėjimo būdą. V. Kubilius pažymėjo, kad poetinis sukilusio žmogaus mitas stipriai veikė lietuvių literatūrą (S. Čiurlionienė, I. Šeinių, K. Jurgelionis, B. Sruoga, K. Puidą, K. Borutą, H. Nagį). Nietzsche pirmiausia koregavo lietuvių estetinį mąstymą, kreipdamas jį modernizmo link. Tai „maištingų jausmų, ilgesių, nerimasčių“ bekraštybėje kviečiantis balsas – taip Zarastustros aforizmus suprato ir įsiminė V. Mykolaitis-Putinas, – savo pranešime citavo V. Kubilius. Nietzsche's įtakos neišvengė ir J. A. Herbačiauskas: į savo eseistinius rašinius jis perkėlė pamokslaujančio atsiskyrėlio Zarastustros sąvokas: *viršžmogis, amžinasis ratas*, o pats save ironiškai vadino „neurasteniku, psichopatu, dekadentu“. V. Mačernio eilėraštyje *Pavargimas* atsiskyrėlis Zarastustra tapo stoiškos tvirtybės ir dvasinės atsparos mokytoju katastrofos akivaizdoje. Poeto eilėraščiuose *Antžmogio* figūra transformuojama į poeto – *tautos dvasinio vado* – figūrą. V. Kubilius įžvelgė sąsajas tarp Niet-

zsche's ir egzistencializmo filosofijos, kuriai vokiečių mąstytojas nukalė pagrindines sąvokas, suteikė joms poetinę išraišką, o pačioje poezijoje ieškojo „gilumos išpūdžio“, niekindamas „paviršinio vandens teliūskavimą“. Pasirodžius veikalui *Štai taip Zarastustra kalbėjo* filosofija ir poezija tapo „dvynės seserys“, taip, anot profesoriaus, savo paskaitose aiškino lietuvių filosofas J. Girnius. Pranešimo pabaigoje minima, kad lietuviško eilėraščio poetika neprisiėmė dilginančių paradoksų, kuriais provokatoriškai švaistėsi sukilęs Nietzsche's žmogus. Jai svetima liko materialistinis bedieviškumas, himniškos patetikos ir tulžingos ironijos maišatis, svyruojant nuo didybės manijos iki naikinančios panikos. Tačiau lietuvių poezijoje, pasak profesoriaus, buvo išgirsta būties harmonijos pilnatvės adoracija, nukelianti į antikos laikus, kai dar nebuvo atsiskyre dieviškumo ir žmogiškumo pradai.

Įdomų pranešimą perskaitytė dr. N. Kardelis. Jis nagrinėjo Nietzsche's ambivalentišką santykį su graikų filosofijos tradicija: Sokratu ir Platonu. Atrodytų, kad Sokratas – kritiškas, ironiškas, visuomenės status nuvainikuojantis, maištaujantis – neturėtų užkliūti Nietzsche'į. Tačiau Kardelio teigimu, Sokratas sulaukia šio filosofo kritikos ne tik kaip jaunojo aristokrato Platono tvirkintojas, autentiškos aristokratiškos graikų dvasios naikintojas, bet ir kaip nihilistas, gyvenimo niekintojas. Beje, ne visuose Nietzsche's kūrybiniuose fasaduose atsiskleidžia toks radikaliai neigiamas požiūris į Sokratą, ypač viduriniuoju laikotarpiu, ir tai įrodo, – teigė Kardelis, – tam tikrą Nietzsche's požiūrio į Sokratą ambivalentiškumą. Kalbėdamas apie Nietzsches's sąsajas su Platonu, Kardelis akcentavo, kad filosofas (nors jo stilius buvo artimas Platonui) buvo linkęs kritikuoti Platono stilių dėl tam tikro jo nesąkingumo ir pompastiškumo, kaip ir Sokratas, Platonas jam atrodė pernelyg moralizuotas

ir krikščioniškas. Sąvoka *geras*, priešingai nei teigė Nietzsche, Platonui turėjo ne tik moralinį atspalvį, tai, kas *gera*, reiškė *visokeriopą tobulumą*. Tačiau Nietzsche, falsifikuodamas Platoną, primesdamas jam negatyvią gėrio sąvoką, kalba tik apie moralinį sąvokos *geras* aspektą, o Platonui, anot Kardelio, tai buvo integrali sąvoka. Nietzsche's santykio su Graikija ambivalentiškumo aspektus, pagal Kardelio analizę, galime interpretuoti turinio ir formos lygmeniu. Pats Nietzsche nuolat kritikuoja judėjų krikščioniškąją tradiciją ir aukština graikų pagonybę. Simboliška ir tai, kad savo įžvalgas filosofas įdeda į persų krašto poeto ir filosofo Zaratustros lūpas. Ambivalentiškas Nietzsche's santykis su Graikija, Kardelio nuomone, nė kiek nesumenkina Nietzsche's reikšmės Vakarų filosofijos tradicijai. Nors savo kūrybinį kelią Nietzsche pradėjo kaip filologas klasikas, taigi pradėjo nuo Graikijos ir graikiškų temų, jis mums yra labai svarbus tuo, kad įtvirtino mąstymo perspektyviškumą, būtinybę pasitelkti įvairius mąstymo registrus, kitaip tariant, įtvirtino tai, ką mes vadiname neklasikiniu mąstymu. Prof. A. Andrijauskas, polemizuodamas nagrinėjama tema, paklausė: „Ar galėtume nustatyti, kur slypi Nietzsche's jėga, taip stipriai veikianti filosofines sroves?“ Kardelio nuomone, rasti tas įtakos šaknis yra labai sunku, tačiau dalis jų slypi Nietzsche's bandyme suvokti kūrybos procesą: kūryba negali gimti iš pasitenkinimo savimi, pasauliu, turi būti tragiška individuali patirtis, kurios gelmė yra gilesnė. Nietzsche aktualus ne tik kaip filosofas, bet ir kaip teoretikas, kuris bando įtvirtinti daugiaperspektyvinį mąstymo būdą. Šia prasme jo įžvalgos ypač svarbios postmoderno filosofijai.

Dr. V. Radžvilas, kaip ir Kardelis, savo pranešime išskėlė Sokrato figūrą, tačiau ją interpretavo kiek kitokiu pasirinktu aspektu, t. y. atskleis-

damas Nietzsche's filosofinės savimonės paradoksą. Radžvilo nuomone, Nietzsche siekė užimti Sokrato vietą Vakarų filosofijoje ir ieškojo būdų tai įvykdyti. Kaip vieną iš strategijų įtvirtinti savąją filosofinę tiesą jis pasirenka visų ankstesnių filosofijos atstovų kritiką. Nietzsche formuoja naują filosofinę sistemą, jos kertinė prielaida – pasaulis yra interpretacijų mišinys. Interpretacijos gali būti nesuderinamos ir net prieštaringos, nes viskas, anot Nietzsche's, yra tiesa, tiesa – chaosas. Radžvilas įžvelgė, kad Nietzsche's savimonės paradoksas yra tas, kad tiesa tampa ir tai, ką jis pats neigia: metafizinės tradicijos tiesa. Į salėje susirinkusių klausytojų išskeltą klausimą „Ar įmanomas dialogas tarp šių prieštaraujančių tradicijų?“ Radžvilas atsakė neigiamai, tačiau, anot pranešėjo, dialogas vyksta. Nietzsche falsifikuoja Vakarų tradiciją, tai savotiškas *nesąmoningas sąmoningumas*, kuris leidžia skleisti tai filosofijai, kurią propaguoja Nietzsche. Filosofo mąstymo realizavimas vyksta kaip dialogas, kurio metu filosofija tampa paties filosofuojančiojo *valios galios* impulsų išraiška. Nietzsche per savo filosofinį mąstymą siekia įveiksminti savąją kaip mąstytojo patirtį. Nietzsche, anot Radžvilo, taria *ne* tradicinei metafizikai ir drauge tradicinės metafizikos turinį eksploatuoja saviems tikslams. Taigi filosofinis mąstymas transformuojamas į žaidimą, kuris leidžia skirti, kas bus *Antžmogis*, o kas gyvens vergo gyvenimą. Pranešimą baigus buvo pateikta klausimų: Ar Nietzsche's kaltinimas Sokratui, kad jis atplėšė mąstymą nuo būties, buvo teisingas?; Ar galime teigti, kad Nietzsche laimėjo prieš metafizinę tradiciją? Radžvilo nuomone, mąstymo atskyrimas nuo būties įvyko ne Sokrato, o modernioje filosofijoje, o jo galimybė slypėjo dar iki Sokrato. Taigi, anot Radžvilo, Nietzsche pateikia kaltinimą ne tuo adresu. Atsakymas į antrąjį klausimą buvo trumpas: Niet-

zsche skelbti pergalės prieš metafizinę tradiciją tikrai negali.

Dr. S. Juknevičius Nietzsche's gyvenimą ir kūrybą interpretavo analitinės psichologijos šviesoje. Jis pabrėžė, kad Nietzsche pirmiausia save laikė poetu – rašytoju, o poetinė kūryba, teigė Juknevičius, yra dionisiškojo prado pasekmė. Šio prado šaltinis yra įkvėpimas – tai būseną, kai žmogų pagauna tarsi kažkokia pašalinė jėga, būtent tos jėgos nesuvaldomumas ir kėlė racionalių filosofų skeptiškumą. Norėdami apibrėžti, iš kur tas įkvėpimas atsiranda, Juknevičiaus nuomone, mes neišvengiamai prieiname prie sąmonės, kur kaupiasi visi psichikos turiniai, kurių žmogus nekontroliuoja ir ne visada įsisąmonina. Juknevičius akcentavo labai trapią ribą tarp sąmonės ir pasąmonės Nietzsche's kūrybos laikotarpiu (pasąmonę turi visos kūrybinės asmenybės, nes įkvėpimas ateina iš jos), todėl jis patyrė labai stiprias pasąmonės atakas. Asmenybės susidvejinimas – kova tarp ego ir pašalinio komplekso – yra viena iš pasąmonės atakų pasekmių. Juknevičius išryškino vieną svarbiausių *Antžmogio* bruožų – vientisumą, kai nėra kovos tarp instinktų ir proto, jausmų ir logikos. Apie tai svajotojo prieštaravimų draskomas Nietzsche, nors jam to nebuvo lemta patirti, – teigė Juknevičius. Filosofas turėjo kelis pagrindinius kompleksus: kūrybos pradžioje save vadino *Dionisu*, o gyvenimo pabaigoje – *Nukryžiuotoju*. Abu šie kompleksai turėjo labai didelės reikšmės Europos istorijai, per juos į paviršių įsiveržia galingos jėgos. *Dionisas* – tai siautulingasis pagonybės pradas. Juknevičius čia išvelgė sąsają tarp Nietzsche's ir vokiškojo fašizmo, kuris pasireiškia kaip pagonybės revanšas prieš krikščionybę. Savo gyvenimo saulėlydyje Nietzsche pasirašo jau *Nukryžiuotojo* vardu. Išgyvendamas kilnią meilę ir dvasinę kančią (pagonybės patiria tik fizinę kančią ir biologišką

meilę), filosofas tapo artimas krikščionybei. Nietzsche savo gyvenimą baigė krikščioniškuoju pradū, nors visą gyvenimą sąmoningai buvo už pagonybę (pagoniškąjį pradą). Kardelis, sutikdamas su Juknevičiaus išvalgomis, paminėjo Remarko teiginį, kad Nietzsche *Antžmogį* išivaizduoja kaip Cezarį su Kristaus siela, o tai yra krikščioniškasis ir pagoniškasis lydinys. Tai įrodo, kad vokiečių mąstytojas visiškai neatmeta krikščionybės, tik ją transformuoja.

A. Juzefovič, kaip ir Juknevičius, analizuoti pasirinko mažai tyrinėtą problemą. Ji pagrindinę dėmesį sutelkė į F. Nietzsche's ir Rytų filosofijos sąsąjas bei rytietiškus jo kūrybos motyvus. Jau nuo mokyklos laikų Nietzsche's gyvenimo kelias susipina su daugybe garsių orientalistų. Atrodo, kad Nietzsche's save tvirtinanti valia sunkiai suderinama su rytietišku neveiklumu. Tačiau Juzefovič išvelgė, kad šios filosofijos turi daug panašumų: pirmiausia mąstymo forma (turiniu, neužbaigtumu), mąstymo ir būties vientisumo propagavimu, kritiniu požiūriu į tradicines vertybes, filosofinės problematikos ontologizavimu, meninio pažinimo sureikšminimu (per meną žmogus gali tobulėti, jis išreiškia žmogaus valią ir pasąmonę). Juzefovič nuomone, Zaratustros personažo bruožai būdingi Tolimųjų Rytų mąstymui, labai reikšmingi yra Zaratustros nutylėjimai. Nietzsche's *nihilizmas* gali būti tapatinamas su rytietiška *tuštumos* koncepcija, o Rytų filosofijos *Nirvana*, anot Juzefovič, artima Nietzsche's gyvenimo teigimui. Nietzsche's mąstymo savitumai, Juzefovič požiūriu, yra artimesni rytiečiams, kurie lengviau supranta žmogaus dvasios dinamiškumą ir spontaniškumą negu vakariečiai.

Konferencijos pirmininkas prof. A. Andrijauskas savo pranešime pagrindinę dėmesį sutelkė į Nietzsche's Vakarų metafizinio mąstymo kritiką, išsamiai analizavo sudėtingą, jo

kioms taisyklėms nepaklūstantį Nietzsche's poetinį filosofavimo stilių, jam būdingas metaforiškas, literatūrinės raiškos formas. Andrijauskas teigė, kad mįslinguose Nietzsche's tekstuose į pirmą vietą iškyla poetiniai, eseistiniai ir glaudžiai susiję su asmeniniais išgyvenimais aspektai, įvairūs simboliai ir retorinės figūros, kurios maskuoja jo radikalių filosofinių idėjų turinį. Šis mąstytojas, Andrijausko nuomone, daug nuveikė nuvainikuodamas Vakarų mąstymo tradicijoje klestėjusius metafizinio mąstymo principus, išplėtojo savitą filosofinės raiškos stilių, kuris ženkliai skyrėsi nuo anksčiau vokiečių filosofijoje viešpatavusio akademinio žargonu. Nietzsche pirmasis prabilo apie būtinybę atsiritoti nuo tarptautinių filosofinių terminų, – teigė Andrijauskas. Jis į savo filosofijos centrą iškėlė „neklasikiniam“ mąstymui būdingas *gyvenimo* ir *valios galiai* sąvokas, kuriomis suteikė egzistencinį atspalvį. Nietzsche sukuria naują *Būties* sampratą, atsisako sistemingumo principų, nes žmogaus būties sklaida nesuderinama su sistemos uždaru. Jis orientuojasi į nesubstancinę būties sampratą; asmenybė čia suvokiama ne kaip kažkas duota, o kaip nuolatos besiskleidžiančių potencialių galimybių visuma. Profesorius pažymėjo, kad Nietzsche daug nuveikė Vakarų filosofiją nukreipdamas ne tik ontologinės problematikos sureikšminimo linkme, bet kartu ir estetinio kryptimi. Jis parodė, kad didžioji filosofijos dalis susijusi tik su abstrakčių nuasmenintų kategorijų pasauliu, t. y. paviršutiniu kalbos sluoksniu, kuris atspindi tik garsinę formą. Vokiečių mąstytojas nukreipė filosofiją į vidinę kalbos esmę, siekė išryškinti tai, kas yra giliausia autentiškoje tragiškoje filosofijoje, kas *peržengia susižinojimo* lygmenį ir virsta žmogiškosios būties interpretacija. Nietzsche's dėka filosofija grįžta prie savo šaknų, prie esmės, atsikrato spekuliatyviai filo-

sofijai būdingų abstrakčių teorinių konstrukcijų, kurios apriboja gyvą individualų mąstymą.

Dr. G. Pranckietytė, pritardama Andrijausko įžvalgoms, analizavo jau profesoriaus aptartą vieną iš kertinių Nietzsche's filosofijos sąvokų – *gyvenimas*. Kaip ir daugelis Nietzsche's gvildentų temų, taip ir ši, gyvenimo, tema įvairiai suprantama bei interpretuojama, – teigė Pranckietytė. Dėl filosofo vartotų metaforų, aforizmų, sentencijų daugiareikšmiškumo, kiekvieną kartą idėmiau išsigilinus į jo svarstymus, palyginti lengvai įmanoma pastebėti ir išryškinti vis kitą aspektą. Pranckietytė pažymėjo, kad Nietzsche's filosofinis klausimas „Ko vertas gyvenimas?“ keliamas ir sprendžiamas jį itin glaudžiai susiejant su kitais dviem klausimais: „Ko verta tiesa?“ ir „Kaip tampama pačiu savimi?“ Į šiuos išvardytus tris klausimus filosofas bando pateikti ne vieną apytikrą atsakymą, pabrėždamas ypatingą sunkumą, atsirandantį į juos atsakant. O apibendrintas atsakymas, pasak Pranckietytės, gali būti suformuluotas labai lakoniškai: kiekvienas žmogus gyvenimą įprasmina individualiai – per savo dvasinį ir fizinį aktyvumą, per kūrybines galias, pasinaudodamas iškovota laisve. Paties Nietzsche's vidinis asmeninis patyrimas, jo gyvenimo būdas – jo filosofavimo pradžia ir pabaiga. Jis pats buvo itin suinteresuotas išspręsti savojo gyvenimo dilemą: būti *drebančiu tvariniu* ar *Antžmogiū*. Taigi galime, anot Pranckietytės, teigti, kad Nietzsche's filosofija – unikalus, visą sąmoningą gyvenimą vykdytas eksperimentas, lygiavertiškai įtraukiant į jį ir save, kaip asmenybės, tobulinimą.

Dr. T. Sodeika įžvelgė dar vieną ypatingą Nietzsche's filosofijos bruožą – jos nesavalaikiškumą. Analizuodamas šią problemą, jis savo pranešime nagrinėjo ankstyvąjį Nietzsche's kūrybos palikimą. Nietzsche's veikale *Tragedijos gimimas*, Sodeikos nuomone, atsispindi keturi nesavalai-

kiai apmąstymai. Pirmą kartą Nietzsche's nesavalaikiškumas ima ryškėti vokiečiams nugalėjus prancūzus. Ta dvasia, kuri iškilo po valstybės sukūrimo, sulaukė didelio pritarimo. Tačiau Nietzsche joje išvelgė tai, ko jo epochos atstovai dar negalėjo numatyti, – didelį pavojų tautai. Nietzsche's nesavalaikiškumo bruožu. Švietėjiška dvasia bando įsivyrauti Europoje, Nietzsche mato pavojų, kad dvasia įgyja konkretų pavidalą, dvasia tapo politizuota. Hegelis mėgino interpretuoti valstybę kaip dvasios išikūnijimą. Nietzsche tai atmeta, nes mato pavojų švietimui, kultūrai. Kultūra Nietzsche'i reiškia ne stabilią formą, o gyvą procesą, kuris patekęs į valdininkų rankas sustabdo ir numiršta. Nietzsche savo tekstuose šaukte prabilo apie tai, ką jis akivaizdžiai matė.

Sodeikos nuomone, Nietzsche kalba ne vien tik apie XIX a. Vokietijos epochą. Kaip ir kiti didieji mąstytojai, jis nėra nuo laiko priklausomas. Žinoma, pirmiausia Nietzsche's filosofines išvalgas mes taikome jo istorinei situacijai, bet mąstytojas tarsi nori įspėti ir savo amžinikus. Anot Sodeikos, turėdami platesnį kontekstą, istorinę situaciją, rasime panašumų su mūsų epocha, naujausia Lietuvos istorija. Nietzsche's nesavalaikiškumas yra tragiškas, ir jo, kaip žmogaus, mirtis tai dar labiau paryškina.

Dr. L. Jekentaitė, pratęsdama Nietzsche's interpretacijų šiuolaikiškumą mūsų epochai, pranešime nagrinėjo Nietzsche's iškeltą „žydiškumo“ problemą, kuri iki šiol svarbi ne tik teorijai, bet ir praktikai. Daugelis interpretatorių Nietzsche kaltina antisemitizmu (o tai yra jo kūrybos daugiaprasmiškumo pasekmė), ir tai visiškai prieštarauja visuminei jo koncepcijos nuostatai. Jekentaitė priminė, jog vienas iš nedaugelio Lietuvos filosofų prof. A. Andrijauskas yra

pabrėžęs, kad Nietzsche'i svetimas vulgarus antisemitizmas. Nagrinėjamam filosofui žydiškumo klausimas, Jekentaitės nuomone, tapo tarsi savotiška *metafora*, kuria apibūdinamas asmenybės charakterio tipas, specifinis santykis su *Būtimi*, religijos ir Dievo, meno kūrybos ir kultūros tipas, kuris persmelkia visą vertybių sąrangą. Žydų tauta sugebėjo ne tik atlaikyti sunkius likimo išbandymus, bet ilgainiui pralenkti ir net pajungti aplinkines tautas tik todėl, kad jiems jusliškoji tikrovė neteko būties statuso, o tapo greičiau *Niekiu*. Jekentaitė išvelgė, kad Nietzsche iš dalies atskiria judaizmą nuo krikščionybės – krikščionybė išauga iš judaizmo, bet tai nėra judėjimas prieš žydišką instinktą, bet tęsinys, tik jau su savo formomis ir apeigomis: tai, kas yra žydų gyvybinio išlikimo, stiprybės pagrindas, „krikščioniškojo žydiškumo“ pavidalu virto gyvybinių galių slopinimu. Žydiškasis būties tipas – įsikabinimo į gyvenimą tipas, valios išgyventi, gyvenimo instinkto logika, tikras europietis gyvena kitoki, tik „teorinį“, o ne realų gyvenimą ir minta negyvomis fikcijomis, žudydamas sveiką savo gyvybingumą. Anot Jekentaitės, krikščionių aplinkoje judėjai visada yra ir patys jaučiasi kaip *Kiti*, jų pasaulėvaizdis, jų vertybės tarsi daro juos stipresnius, sunkiai pralenkiamus. Ateitis, pasak Nietzsche's, priklauso „žydiškumui“. Tai, kas vyko XX amžiuje, galime suprasti kaip nuoseklų vadavimąsi iš semitiškumo, – teigia Jekentaitė. Europos tautos ilgus amžius kalbėjo ir mąstė graikiškomis ir judėjiškomis formomis, atėjo laikas apmąstyti nacionalinį tapatumą ir kurti savo būties kalbą. Lietuvoje ryškėja pastangos kurti savąją filosofinę kalbą (A. Maceina, A. Šliogeris), tuo mes bandome išreikšti savąjį būties elementą.

Vienam klausytojui pateikus klausimą „Ar galime apibrėžti, koks santykis tarp žydų žydiškumo ir krikščioniškumo?“, Jekentaitė atsakė

trumpai, bet aiškiai teigdama, jog krikščionybė – judaizmo kosmopolitiškumas. Išplitus krikščioniškai religijai tarp tautų, buvo prarasta „žydiška“ logika. Iškylo tikėjimas, kurį Nietzsche vadina krikščioniškuoju gudrumu. Salėje išplieskusi diskusija aiškiai argumentavo nuomonę, kad žydų tautos atstovai yra ypatingos asmenybės, turinčios logikos tvirtumą ir išskirtinius sugebėjimus.

Dr. S. Mostauskis pranešime *Apie neigimą* pažymėjo, kad Nietzsche's neigimo akte kartais neįmanoma rasti aiškiai pasikartojančių dėsningumų, neigimas pristatomas kaip žongliravimas. Neigimas traktuojamas kaip pastovių, o ne vienkartinų santykių forma, kaip būdas išsaugoti savo tęstinumą per paveldėjimą, dalijimą ir atskyrimą. Jis nenumato neigimo pastangai galutinės ribos, už kurios ta pastanga taps nereikalinga – Nietzsche'į nėra jokio iš anksto apibrėžto ir siektino Avalono, net ir Zaratustos pusiaudienis yra tik hipotetinė naujo ciklo pradžia. Pranešėjas pabrėžė, kad neigimo procesualumas (net ne neigimas) yra tarsi pats sau tikslas ir paklūsta tik bendriausiam visatos atsinaujinimo ciklui.

Mostauskis pristatė Nietzsche kaip paskutinį metafiziką ne tik todėl, kad neigdamas jis išsaugojo ir perkėlė savo neigimo objektą į naująjį diskursą; ne tik todėl, kad aktualizavo parmenidiškos ir heraklitiškos tradicijos konkurenciją; Nietzsche paskutinis metafizikas dar ir todėl, anot Mostauskio, kad yra neatsiejamas nuo to, prieš ką kovoja; jis tiesiog nepamaštomas be tos dviejų su puse tūkstančio metų Vakarų tradicijos. Nietzsche iškylo kaip kovotojas, artileristas poeto rūbais – jį įprasmina tai, kam jis priešina save.

Taigi neigimas nėra neigimas *a priori*, juo jis tampa tik konkrečios atskaitos sistemos atžvilgiu, vos pakeitus žvelgos tašką, jis gali virsti teigimo aktu, todėl turėtų būti suvokiamas kaip

privalomai dvipusis. Dvipusis ne kaip sintezė, suvienijanti tezę ir antitezę, bet kaip toliau neredukuojama galimybė būti savimi ir nuoroda į savo priešingybę.

Neigimas yra pagal reikalą apibrėžiamas dydis, todėl priklausomai nuo situacijos tiek neigimo priemonės, tiek jų objektas gali būti bet kas, netgi pats autorius. Beje, pats autorius, anot Mostauskio, geriausiai atspindi neigimo situatyvumą, teigdamas vadinamąją „saugotis prisirišimo“ nuostatą. Pranešėjas atkreipė dėmesį, kad *Zaratustroje* yra pasikartojančios pastraipos, kuriose Nietzsche's herojus paneigia savo žodžius, ištartus kitų lūpomis, ir veiksmus, tų žodžių inspirotojus.

Anot Mostauskio, nepaisant viso Nietzsche's minties fragmentiškumo, nuolatinio konfliktiškumo ir ne mažiau nuolatinės savęs įveikos, nuolatinio atsinaujinimo, nuolatinės perspektyvinių linijų kaitos, nuolatinio slapstymosi po metaforų šydais – kažkur už viso to Nietzsche yra vientisas, vientisas kaip nuolat save peržengiantis, kaip save draskantis ir vėl susivienijantis, kaip suvokiantis savo neįveikiamą dvilypumą ir todėl tik dar aistringiau geidžiantis vientisumo – galbūt vien tam, kad jo atsisakytų. Nietzsche – tai poliarizuotas, konfliktuojantis vientisumas, ir turbūt čia slypi jo galia, – teigė Mostauskis.

Dr. T. Kačerauskas nagrinėjo M. Heideggerio ir Nietzsche's poetinį mąstymą, išanalizavo, kas sieja šiuos du mąstytojus, ką vėlyvasis Heideggeris randa Nietzsche's mintyje, kokias gaires šiuolaikinėje filosofijoje žymi šis aljansas, kuo Nietzsche's filosofijos artimos egzistenciniam projektui. Kačerausko nuomone, perfrazuodami ankstyvąjį Nietzsche, mes pažįstame ne „daiktų sau“, bet žmogiškąjį pasaulį, kuris steigiamas ir palaikomas kūrybiniais žmogaus siekiais. Tai leidžia ankstyvajam Nietzsche'į meną iškelti virš gyvenimo, nubrėžti savo minties

gaires, pasaulį suvokiant kaip kūrybinį žmogaus lauką. Vėlyvajam Nietzsche'į – egzistencijos sąlyga, *galios valia* teikia mums daiktų perspektyvinę žiūrą. *Galios valia* – gyvenimo tapsmo prielaida, kuri atveria vientisą, kūrybiškai pažįstamą pasaulį. Mes patys jį kuriame, nuolat peržengdami save, kreipdami į gyvenimo horizontą, kur susilieja individualios perspektyvos.

Interpretuodamas Nietzsche, Heideggeris teigia, jog menas, perspektyviai sleisdamas gyvenimą, yra vertingesnis už tiesą. Jis, anot Kačerausko, sekdamas Nietzsche nepaprastai sureikšmina meno svarbą: tampanti gyvenimą pasitinka kūrybinis žmogaus horizontas, kadangi kūrimas – pamatinis esaties įvykis, menas atveria gyvenimo galimybes kaip išliū visumą, jis priartina tikrą pasaulį. Heideggeriui pasaulis iškyla kaip meno kūrinys, kurio kūrime dalyvauja žmogus, gyvenantis ir kenčiantis individas. Poezija čia – ir pasaulio darymas (*poiēsis*), ir jo iškėlimas žmogaus kūrybinėmis galimybėmis (*Dichten*). Pasaulis tampa poetine knyga, kurios skaitymas – kartu ir kūrimas, nes atveria naujas tiek gyvenimo, tiek filosofavimo galimybes.

E. Naujokaitienė baigiamajame pranešime iš literatūrologinės komparatystikos pozicijų bandė pažvelgti į d'Annunzio modernizmą, kuriam įtakos turėjo Nietzsche's *Antžmogio* estetika. Poetikos požiūriu buvo lyginami tokie kūriniai: d'Annunzio romanas *Geismų kūdikis*, Nietzsche's tekstai *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, *Antikristas*, B. Sruogos literatūros kritikos tekstų korpusas. „Dievo mirtis“ Nietzsche's kūryboje užpildoma bedugnės nostalgijos tema. Kalbinės kūrybos požiūriu italų rašytojas ir vokiečių filosofas buvo atskleidžiami kaip modernistai, antikos imituotojai, valios ir herojaus paveikslą priešinę vyraujančiam nihilizmui (A. Schopenhaueris). Naujokaitienė išvelgė kai kurių Nietzsche's filosofinių koncepcijų (estetinio chao-

so) sąsają su Sruogos modernizmu. Sruoga propagavo artistinę, estetinę metafiziką, kaip ir Nietzsche, kuris domėjosi pasauliu kaip estetiniu fenomenu. Nietzsche's įtakos neišvengė ir D'Annunzis, kuris žavėjosi *Antžmogio* herojumi, gebančiu suderinti himnus erotikai su modernistinės epinės pasakos žanru: kūrinuose antžmogiškumas įgyja menininko, kaip *Antžmogio*, prasmę. Veiklusis Nietzsche sukūrė literatūrologinę strategiją, pagrįstą teksto kritika, kai ideologijos kritika, apsukusi ratą, grįžta prie savęs pačios, – Naujokaitienė. Nietzsche's proto ir valios sąvokos yra artimos abiem rašytojams (aptariamiesiems pranešime), bandžiuosiems įtvirtinti savęs apgynimo ir dominavimo retorikas.

Visi konferencijoje dalyvavę pranešėjai pateikė labai išsamias interpretacijas iš skirtingų požiūrio taškų. Išsakytos pranešėjų mintys neprieštaravo viena kitai, priešingai, viena kitą papildė nupiešdamos labai įvairiapusį Nietzsche's paveikslą. Nietzsche's, kuris įkūnija du labai skirtingus griaušančio (*Dionisas*) ir kenčiančio (*Nukryžiuotasis*) simbolius, kuris būdamas ir filosofas, ir poetas, ir menininkas savo nepaprasta įtaiga, meninėmis kompozicijomis ilgus šimtmečius užkariavo garsių filosofų ir paprastų skaitytojų širdis.

Šią apžvalgą norėčiau baigti klausimu, kurį pateikė Kačerauskui pakeliui į konferenciją su tiktais draugas: „Ar galima apie Nietzsche pasakyti dar ką nors nauja?“ Tai palieku spręsti skaitytojams.

Rudenį vyks dar dvi ciklo „Didieji mąstytojai“ respublikinės konferencijos, skirtos I. Kantui ir A. Schopenhaueriui. Tikimės, kad ir jos sulauks tokio Lietuvos mokslininkų ir filosofijos mėgėjų dėmesio.

Vaida Asakavičiūtė